

Vélemény, vita

TÁRSADALMI JÖVŐKÉPESSÉG MUTATÓ A CORVINUSRÓL: Észak-Korea jövőképebb, mint Svájc?

SOCIAL FUTURING INDEX FROM THE CORVINUS UNIVERSITY OF BUDAPEST: Is North-Korea More Future-proof than Switzerland?

Tomka Béla

DSc, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Szeged
tomka@hist.u-szeged.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2017-ben alakult Társadalmi Jövőképesség Kutatóközpont eddig végzett munkáját összefoglaló publikáció 2020-ban angolul jelent meg saját kiadásban. Különösen azon eredménye keltett feltűnést a napisajtóban, mely szerint Magyarország a nemzetközi társadalmi jövőképességi rangsorban igen jó helyezést ért el, megelőzve olyan országokat, mint Svédország, Új-Zéland, Németország vagy éppen Ausztria.

A tanulmány teljesen figyelmen kívül hagyja a tudományos kutatás több alapvető szabályát. Az összeállítás egy mondatban sem reflektál a témához kapcsolódó hatalmas nemzetközi szakirodalomra – sőt, egyáltalán nem idéz nemzetközi irodalmat. A szerzők azt sem indokolják, hogy miért éppen az adott mutatókat alkalmazzák a rendelkezésre álló számtalan alternatíva közül, továbbá nem indokolják furcsa súlyozási gyakorlatukat sem.

Összességében a társadalmi jövőképesség index más, hasonló célú mutatókhoz viszonyítva elsősorban a kis népsűrűségű országoknak kedvez, de jelentős bónuszban részesül az alacsony fejlettség és az autoriter berendezkedés is. Az alkalmazott megoldások bizarr voltát jól mutatja egy példa: a kötet módszertanát alkalmazva – a kutatásban nem szereplő – Észak-Korea megelőzi Svájcot a jövőképesség tekintetében. Az alapvető módszertani hiányosságok miatt a mutató teljes mértékben tudománytalannak tekinthető. Korábban elképzelhetetlen lett volna ilyen színvonalú munka megjelenése a Budapesti Corvinus Egyetemen.

ABSTRACT

The Social Futuring Research Center established at the Corvinus University of Budapest in 2017 published its flagship publication in 2020 with the aim of summarizing the work performed in the Center so far. We do not know about any academic reception but the results accomplished high publicity in the daily newspapers in Hungary since the report suggested that Hungary scored very well in the social futuring ranking, overtaking such countries as Sweden, New Zealand, Germany or Austria.

However, the study fully neglects several basic rules of scholarly research. It does not reflect on the immense academic literature related to the topic – in fact, it does not refer to any of the related international research results. The authors of the volume do not even raise the issue why they included some indices into the study, and why they neglected other arguably more important indicators. Moreover, they do not justify their peculiar weighting process.

In sum, the *Social Futuring Index* is heavily biased for countries with low population density and modest economic performance, as well as favours authoritarian political systems. The often bizarre approaches of the volume can be demonstrated by the following example: if we apply the methodology of the study, North Korea—which is actually not represented in the survey—overtakes Switzerland in the social futuring ranking, defining North Korea more future-proof than Switzerland. Thus, the methodological shortcomings of the volume render it worthless from a scientific point of view. The publication of this kind of low-quality study would have previously been unimaginable at the Corvinus University of Budapest.

Kulcsszavak: életminőség, fenntarthatóság, Magyarország, OECD, 21. század

Keywords: quality of life, sustainability, Hungary, OECD, 21st century

A Budapesti Corvinus Egyetemen működő Társadalmi Jövőképesség Kutatóközpont 2017-ben alakult. Szakmai vezetője Csák János, aki korábban üzletemberként és politikusként tevékenykedett. A kutatóközpont nem kis célt tűzött ki maga elé: egy új tudományterület megteremtését, amely a társadalmi jövőképesség alakulását vizsgálja.

Az intézmény eddig végzett munkáját összefoglaló publikáció 2020-ban angolul jelent meg saját kiadásban, és a hazai napisajtó élénk figyelmét váltotta ki: különösen azon eredmény keltett feltűnést, mely szerint Magyarország a nemzetközi társadalmi jövőképességi rangsorban igen jó helyezést ért el – az OECD- (Organisation for Economic Co-operation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) tagországok között 8. lett, megelőzve olyan országokat, mint Svédország, Új-Zéland, Németország, az Egyesült Államok vagy éppen Ausztria. A kiadvány nemzetközi tudományos visszhangjáról nem tudunk: a kutatóközpont weboldala is csak magyarországi sajtóhíradásokat idéz.

A kötet először röviden bemutatja a jövőképesség (social futuring) koncepcióját. A szerzők a jövőképességet úgy határozzák meg, mint a társadalmak azon kvalitását, hogy tagjaik számára fenntartják a jó életet, mégpedig a jövőbeni változások stratégiai menedzselése által. A szerzők röviden meghatározzák a jó élet fő hordozóit, amelyek a béke és biztonság, a kapcsolódás (attachment), a gondoskodás (care) és végül az egyensúly (balance). Ezeket normatív standardoknak (normative standards) nevezik, melyek négy pilléren nyugszanak: ökológiai-geopolitikai, technológiai, társadalmi-gazdasági és végül kulturális pilléren. Továbbá „a négy normatív standard és a négy pillér által alkotott mátrix definiálja a *Social Futuring Index* kilenc dimenzióját” (14.). Ezek a védelem és biztonság, a vagyon

(assets), a természeti és az ember által alkotott infrastruktúra (functionality), a patriotizmus, a család, a spiritualitás, az önfenntartás, az anyagi fejlettség, a jóllét (well-being) és a generativitás (14–15.).

A következő részben a szerzők röviden leírják a jövőképessegre vonatkozó számításaik általános módszertani elveit, majd megnevezik azokat a mutatókat, melyeket felhasználnak a társadalmak jövőképességét jelző összetett indikátor kialakításához. Az előbbieken jelzett kilenc területhez összesen huszonnyolc egyedi mutatót rendelnek, s ezek egy-két mondatos definíciója mellett megadják azok irányát (pozitív vagy negatív), továbbá súlyukat is a kompozit indikátorban. Például a béke és biztonság területének vagyon (assets) dimenziójához a következő indikátorokat társítják: 1) az ökológiai egyensúly, melyet az adott társadalom ökológiai lábnyoma és a biokapacitása közötti különbség határoz meg; 2) az egy lakosra jutó művelhető terület nagysága; 3) a nettó energiainport aránya; 4) az egy főre jutó megújuló vízforrások mennyisége. A vonatkozó adatokat általában online is elérhető nemzetközi adatbázisokból nyerik (például: *Global Footprint Network*, FAO, Világbank).

A kötet eddig bemutatott részei meglehetősen vázlatosak: összesen huszonhárom, ritkán szedett oldalt tesznek ki. A jóval háromszáz oldal feletti teljes terjedelem túlnyomó hányadát az országgrangsorok adják. A kiadvány először közli a vizsgált harminchat OECD-tagország rangsorát az összetett jövőképessegi jelzőszám alapján, majd minden egyes ország esetében diagramok segítségével mutatja be annak helyét az országcsoporton belül a különböző vizsgált területeken. A kötetet függelék egészíti ki, melyben a számításokhoz használt alapadatokat találja az olvasó.

A kutatás eredményeit összesítő lista élén a következő országok állnak: Kanada, Ausztrália, Norvégia, Izland, Dánia, Finnország, Észtország, Lengyelország és Magyarország. Az utóbbi kettő a jelzőszám azonos értékével egyaránt a nyolcadik helyet foglalja el. Figyelemre méltó Hollandia (16.), Németország (17.), Svájc (20.), az Egyesült Államok (22.), Franciaország (29.) és Japán (35.) gyenge helyezése, vagy éppen az, hogy Lengyelország és Magyarország megelőzi Ausztriát és Svájcot, Görögország pedig Franciaországot, míg Lettország az Egyesült Államokat.

A kötet legnagyobb meglepetése a tudományos kutatás több alapvető szabályának figyelmen kívül hagyása. Az összeállítás egy mondatban sem reflektál a témához kapcsolódó hatalmas nemzetközi szakirodalomra – sőt, egyáltalán nem idéz nemzetközi irodalmat. Mindössze a projektben részt vevő kutatók hét – saját kiadásban vagy a Corvinus Egyetem folyóiratában megjelent – publikációja szerepel a hivatkozási listán, melyek mindegyike a jövőképessegi mutatóról szóló korábbi írás. Aligha találkozzunk ma olyan egyetemi szakdolgozattal, mely nem foglalja össze azt, hogy mit írtak korábban a vizsgált témáról vagy annak határterületeiről, s különösen ismeretlen ez könyvterjedelmű, angol nyelvű, tudományos

igényű publikáció esetében, amely nemzetközi összehasonlításra vállalkozik. Márpedig, a társadalmi indikátorok kutatása a nemzetközi társadalomtudomány egyik jelentős és dinamikus területe, mely az utóbbi évtizedekben hatalmas mennyiségű tudást halmozott fel. Ez a diszciplína teljes mértékben intézményesült: saját folyóirattal (*Social Indicator Research*), konferenciákkal, tudományos társasággal rendelkezik. Csak egyetlen példát hozva a vonatkozó kiadványok bőségére: a Springer Publishing *Social Indicators Research Series* című sorozata közel kilencven vaskos kötetnél jár.

Tudományos kutatás során a nemzetközi szakirodalom áttekintése nem öncél: ezzel jelöljük ki munkánk helyét a hasonló vállalkozások között, s ennek alapján tudjuk bizonyítani azt, hogy kutatásunk hozzátesz valamit a létező tudáshoz, vagyis eredeti tudományos munkáról van szó. Szintén a nemzetközi szakirodalomra utalva érvelhetünk az általunk alkalmazott módszerek mellett, vagy mutathatjuk be megközelítésünk innovatív voltát. A társadalmi jövőképesség mutatója esetében például mindenképpen szükséges lett volna azt bizonyítani, hogy az hozzáadott értékkel rendelkezik az életminőség és a fenntartható fejlődés mutatóira vonatkozó, rendkívül gazdag nemzetközi irodalomhoz képest. Ráadásul esetünkben széles körű nemzetközi összehasonlításról van szó, mely további tisztázandó módszertani kérdéseket vet fel. A kötetben még arról sem olvashatunk egy sort sem, hogy az összehasonlításhoz miért éppen a vizsgált egységeket választották ki a kutatók. A tömörségre törekvés a hiányokat egyáltalán nem indokolja, hiszen a kötet nagy részét ismétlődő, redundáns ábrák teszik ki, melyekben minden egyes országot külön-külön kiemelnek ugyanazokon az oszlopdiaagramokon.

A kiadvány egy másik hiányossága azonban az eddig említett mulasztásoknál is súlyosabb következménnyel jár: a szerzők azt sem indokolják, hogy miért éppen az adott mutatókat alkalmazzák a rendelkezésre álló számtalan alternatíva közül. Szempontjaikról csak annyit tudunk meg, hogy az indikátornak mérhetőnek és nyilvános forrásokból elérhetőnek kell lennie, rendelkezésre kell állnia az OECD-országokra vonatkozóan, s nem lehet átfedésben más mutatókkal (17.). Ezek olyan formális – tartalmi elemeket teljesen nélkülöző – kritériumok, amelyeknek számtalan indikátor megfelel, s így valódi indoklásnak nem tekinthetők.

Mint korábban jeleztük, a kutatás célja lényegében a „jó élet” fenntarthatóságának vizsgálata. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy a „jó élet” számos módon meghatározható, mint ahogyan a fenntarthatóság fogalma is. Ezért ezek tudományos vizsgálatának kulcskérdése, hogy a kutató saját választásait transzparensten ábrázolja-e és indokolja-e. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez az egyik legfontosabb momentum, ami elkülöníti a pamfletet a tudományos munkától. A társadalmi indikátorok kutatása nem abból áll, hogy tetszés szerint és indoklás nélkül kiválasztunk néhány társadalmi-gazdasági mutatót, s azokból kompozit indikátort képezünk. Aki így tesz, az bármilyen – akár politikai vagy más, tudományon

kívüli – célra tetszés szerint előállíthat ilyen összetett mutatókat, s szinte bármelyik országot kihozhatja „győztesnek” egy rangsorban.

Ugyanez a helyzet a súlyozással is. Nyilvánvalóan nem mindegy, hogy egy összetett mutató elemeit miként súlyozzuk, hiszen a súlyok változtatása alapvetően befolyásolja a végeredményt. Például amikor a jövőképeségi indexben a nettó energiaimport 5%-os súlyt kap negatív irányban, a magas technológiájú termékek exportja pedig csak 3,3%-os súlyt pozitív irányban, az egyértelműen a magas technológiára szakosodó, nyersanyagokat importáló országokra nézve hátrányos. Minden történelmi tapasztalat és jelenkori társadalmi-gazdasági tendencia azt mutatja, hogy ellenkező összefüggés érvényesül: a magas technológiával rendelkező országok előnyösebb társadalmi-gazdasági fejlődési pályával rendelkeznek, mint az energiaexportáló országok.

A mutatók kiválasztásának indoklására azért is szükség lett volna, mert a projekt számos indikátorának relevanciája – és így alkalmazása is – megkérdőjelezhető. A felhasznált jelzőszámok között vannak konvencionálisnak nevezhető, gyakran alkalmazott mutatók (például a születéskor várható átlagos élettartam), hiányoznak hasonló kutatások által lefedett fontos aspektusok (például: innovációs készség, a kormányzás minősége, a bizalom szintje), s vannak erősen megkérdőjelezhető indikátorok. A végső sorrendben kialakuló különbségeket jelentős részben az utóbbiak eltérései eredményezik, melyekre három példát hozunk.

A kutatás egyik ilyen erősen vitatható választása a katonai kiadások bruttó nemzeti termékben elfoglalt arányának pozitív előjelű figyelembevétele. Eszerint egy ország jövőképesége annál nagyobb, minél többet költ a hadseregére. Ez egyértelműen az autoriter és más, alvó vagy nyílt nemzetközi konfliktusban érintett országok számára kedvező. A társadalmi jelzőszámok terén nem ismerünk más olyan komolyan vehető kutatást, mely a katonai kiadások nagyságát pozitív irányban venné figyelembe, ezért mindenképpen helyénvaló lett volna bemutatni azokat az érveket, amelyek a szerzők eljárása mellett szólnak.

Hasonló kétségeket vet fel az útsűrűség bevonása a mutatók közé. A szerzők ugyanis az úthálózat egy főre jutó hosszát a jövőképeséget előnyösen befolyásoló tényezőnek tekintik – egyébként azonos súllyal véve figyelembe, mint a fejlett technológiájú termékek exportját. Vagyis minél több út jut egy lakosra, annál jövőképesebb egy ország. Közel sem nyilvánvaló azonban ezen összefüggés érvényessége: lehet például ezzel szemben úgy érvelni, hogy az alacsony népsűrűségű országoknak kedvez ez a megoldás, márpedig az alacsony népsűrűség növeli a szállítási költségeket, annak minden előnytelen gazdasági és környezeti következményével együtt. Természetesen nem szükséges elfogadni ezeket a megfontolásokat, de a sajátjaink mellett érvelni kell.

Utolsó példánk az antidepresszánsok használatát számszerűsítő mutató. A jövőképeségi index készítői szerint minél több ilyen gyógyszerrel fogyasztanak egy társadalomban, az annál kevésbé jövőképes. Vélhetően – mert eligazítást nem

kapunk – a depresszió mint betegség elterjedtségét kívánták mérni ezzel a tanulmány szerzői. Komoly irodalma van azonban annak, hogy az antidepresszánsok fogyasztása inkább a depresszió gyógyításában elért eredményeket mutatja, mint a depressziós betegek számát, vagyis a depresszió elterjedtségének mérésére nem alkalmas ez a mutató. Megint csak célszerű lett volna indokolni azt, hogy miért nem más, alternatív mutatókat (például az öngyilkosságok aránya) vettek figyelembe a szerzők.

Mindezekből látható, hogy a kutatás ingatag alapokon nyugszik, és a felállított országgrangsor kevésbé alkalmas – a szerzők terminológiáját elfogadva – a jövőképesség bemutatására. A néhány sajtótermékben bombasztikusan tált összesített rangsor azért is félrevezető, mert a helyezések közötti eltérések egyrészt gyakran minimális pontszámkülönbségekből adódnak, másrészt az értékek eltéréseit gyakran egy társadalom jövője szempontjából marginális jelentőségű tényezők eredményezik. Például az élcsoporthoz tartozó Izland és a középmezőnyben szereplő NSZK pontszáma közötti differencia felét egyetlen tényező, a megújuló víztartalékok terén meglévő egyenlőtlenség okozza. Az NSZK és Magyarország közötti különbség az összesített pontszámokban 2,5, ami a listán tíz hellyel előnyösebb pozíciót hoz Magyarország számára. Miből adódik ez? Ha az NSZK-ban kisebb volna a gyermekszegénység, mint Magyarországon (pontszámaik aránya 1,99:2,69), ha az egy főre jutó úthálózat hossza elérné a magyarországi szintet (pontszámaik aránya 0,72:1,6) és az egy főre jutó művelhető terület nagyságában sem lenne lemaradva Magyarország mögött (0,72:2,68), akkor az NSZK máris tíz helyet ugrana felfelé a listán, vagyis beérné Magyarországot. Tekintsünk el most attól, hogy valóban kisebb-e a gyermekszegénység Magyarországon, mint Németországban. De valóban azt gondolják a szerzők, hogy az egy főre jutó úthálózat hossza és a művelhető terület aránya ilyen jelentős mértékben meghatározza egy társadalom jövőjét? Érvelniük mindenesetre szükséges lett volna emellett és a kutatás más merész feltevései mellett.

A Budapesti Corvinus Egyetemen összeállított és publikált társadalmi jövőképesség index más, hasonló célú mutatókhoz viszonyítva elsősorban a kis népsűrűségű országoknak kedvez, de jelentős bónuszban részesül az alacsony fejlettség és az autoriter berendezkedés is. Az alkalmazott megoldások bizarr voltát jól mutatja a következő példa. Ha egy gyors összehasonlítással megnézzük azt, hogy – a kutatásban nem szereplő – Észak-Korea hogyan szerepel Svájcra képest a szerzők által kiválasztott társadalmi-gazdasági mutatók tekintetében, akkor az eredmény a következő: tizenhét index vonatkozásában Észak-Korea megelőzi Svájcot, az utóbbi hét területen áll előrébb, míg négy mutató esetében információk hiányában nem tudtuk eldönteni, hogy melyik ország van jobb pozícióban. A mutatók súlyozásának kisebb eltérései sem változtatnak az így kialakuló képen: a kutatás módszereit alkalmazva Észak-Korea előnyösebb perspektívákkal rendelkezik a jó élet biztosításában, mint Svájc – vagy éppen Németország és Luxemburg. Eh-

hez persze az ázsiai országban fenn kell maradnia a jelenlegi rendszernek, mert bármilyen demokratizálódás és a piaccgazdaság irányába való elmozdulás például a katonai kiadások arányának csökkenésével, a modern antidepresszánsok fogyasztásának emelkedésével vagy éppen a közel 100%-os választási részvétel mérséklődésével járhat, ami – a projekt szerint – rontja az ország jövőképességi mutatóját.

Mint erre a bevezetésben utaltunk, a kutatóközpont vezetője több fórumon hangoztatta, hogy egy új tudományterület, a jövőképesség kutatásának megteremtése a célja. A kiadott kötetet látva a kutatóközpontnak bizonyosan érdemes először szerényebb célok megvalósítására törekednie. Közéjük tartozik koherens és hiteles kutatási eredmények közzététele, melyek nemcsak a hazai napisajtó párperces érdeklődését váltják ki, hanem a tágabb tudományos közönség – így különösen a nemzetközi szakma – elismerésével is találkozhatnak. Annak idején ezt az utat követte a Corvinus Egyetem elődjén tevékenykedő Andorka Rudolf, a társadalmi indikátorok hazai kutatásának nagy alakja is.

(Szántó Zoltán Oszkár – Aczél Petra – Csák János – Szabadhegy Péter – Morgado Nuno – Deli Eszter – Sebestény Judit – Bóday Pál: Social Futuring Index: Concept, Methodology and Full Report 2020. Budapest: Corvinus University of Budapest, 2020, 283 o. + Excel-adatbázis)